

Izveštaj za Drugu europsku konferenciju sudaca na temu „Pravosuđe i mediji“

Krakow 25. i 26. travnja 2005. godine

Načelo javnosti sudskog postupka implementirano je u kazneni postupovni zakon Republike Hrvatske na način, da je ono kao jedan od elementarnih postulata kaznenog postupka u odredbama Zakona o kaznenom postupku normirano kao pravilo, u skladu s čl.119 Ustava Republike Hrvatske, čl.14 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i čl.6 st.1 Konvencije za zaštitu prava i temeljnih sloboda. Iznimke od ovog načela, navedene su u posebnim zakonskim odredbama, iako date na odluku sudskom vijeću pred kojim se vodi postupak, uvjetovane su određenim okolnostima vezanima uz same sudionike u postupku, okolnostima vezanim za kazneno djelo ili karakter određenih dokaza koje u postupku treba provesti radi utvrđivanja odlučnih činjenica.

Na taj način Zakon o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu ZKP) u odredbi čl. 292 ZKP predviđa opće načelo javnosti kroz mogućnost prisutnosti svih zainteresiranih, uz uvjet da su to punoljetne osobe, dok je iznimka od ovog pravila predviđena u čl.293 ZKP, u kojem se taksativno navode osnove za isključenje javnosti za cijelu glavnu raspravu ili jedan njen dio. Tako je iznimka od načela javnosti vezana za potrebu zaštite sigurnosti i obrane Republike Hrvatske, čuvanja tajne kojoj bi štetila javna rasprava, čuvanja javnog reda i mira, zaštite osobnog ili obiteljskog života okrivljenika, oštećenika ili drugog sudionika u postupku i zaštite maloljetnika. Ove zakonsku odredbu je potrebno posebno naglasiti, iz razloga što u ovim slučajevima, odluka suda sasvim sigurno odnosi se i na nemogućnost bilo kakve prisutnosti medija, na taj način da nisu predviđeni niti u iznimkama, kada vijeće po čl.294 ZKP može dopustiti da, iako je javnost isključena, glavnoj raspravi budu nazočne pojedine službene osobe, znanstveni ili javni radnici. Tu je potrebno naglasiti da za razliku od prijašnjeg kaznenog postupovnog zakona, važeći Zakon o kaznenom postupku predviđa mogućnost podnošenja žalbe na rješenje vijeća o isključenju javnosti, dakle kontrolu zakonitosti takve odluke po sudu drugog stupnja, iako naravno, podnesena žalba ne zadržava izvršenje takve odluke, a radi zaštite načela efikasnosti i brzine provođenja kaznenog postupka.

Za razliku od mogućnosti isključenja javnosti s glavne rasprave, proglašenje presude uvijek je javno, no s obzirom na razloge zbog kojih je javnosti bilo onemogućeno da bude prisutna glavnoj raspravi, logična je posljedica odredba čl.356 st.4 ZKP po kojoj će vijeće odlučiti hoće li i koliko, isključiti javnost pri objavi razloga presude. Međutim, tu je potrebno naglasiti da ovaj zakon ne predviđa bilo kakvu tajnost razloga presude niti u cjelini, niti djelomično, u trenutku dostavljanja njenog pisanog otpavka, pa tako otpravljanjem presude sa suda, ona stječe u cjelini pravo javnosti, neovisno o činjenici što se dostavlja zakonom određenim pravno zainteresiranim sudionicima postupka.

Stoga je za zaključiti da je intencija zakonodavca, da javnost mora biti uvijek upoznata s ishodom sudskog postupka i razlozima sudske odluke, bez obzira na okolnosti koje su dovele do isključenja javnosti unutar samog postupka. Međutim, tu se postavljaju brojna pitanja, koja uključuju i problem određivanja granice između potrebe da javnost bude obaviještena o ishodu postupka i zaštite privatnosti bilo sudionika u postupku, bilo žrtava kaznenih djela.

Potrebno je naglasiti i zakonsku zaštitu ovog postulata kaznenog postupka i kroz činjenicu, da odluka donesena protivno Zakonu o kaznenom postupku o isključenju javnosti s glavne rasprave, predstavlja po odredbi čl.367 ovog Zakona, bitnu povredu odredaba kaznenog postupka. S obzirom na okolnost, da je najčešći razlog za isključenje javnosti u postupcima

zaštita osobnog ili obiteljskog života okrivljenika, oštećenika ili drugog sudionika u postupku i zaštita maloljetnika, to je utvrđeno pregledom sudske prakse Vrhovnog suda da su gotovo sve žalbe iz osnove ove bitne povrede, podnesene iz ova dva navedena razloga.

Za pretpostaviti je, da načelo javnosti glavne rasprave uključuje i prisutnost medija, no tu Zakon o kaznenom postupku, dajući prešutnu opću dozvolu da predstavnici pisanih medija mogu biti nazočni glavnoj raspravi, ako se zajedno s ostalim zainteresiranim osobama nalaze u sudnici, nalaže im, kao i svim ostalim prisutnima u odredbi čl.299 Zakona, da se pristojno ponašaju i svojim ponašanjem ne ometaju rad suda.

Međutim, ovaj postupovni zakon u istoj zakonskoj odredbi pri tom, uz opću zabranu obavljanja fotografskih, filmskih, televizijskih i drugih snimanja tehničkim uređajima, dozvoljava iznimke i to, kada dozvolu za takvu prisutnost medija mogu dati predsjednik Županijskog suda pred kojim se vodi rasprava, koji može dopustiti fotografsko snimanje, a dozvolu za televizijsko i drugo snimanje, može dati samo predsjednik Vrhovnog suda Republike Hrvatske. No i u slučaju takvog dopuštenja snimanja, vijeće na glavnoj raspravi može iz opravdanih razloga odlučiti, da se pojedini dijelovi glavne rasprave ne snimaju.

U kolikoj su mjeri elektronski mediji zainteresirani za upoznavanje najšire javnosti o tijeku glavne rasprave pred Županijskim sudovima u Republici Hrvatskoj i u kolikom broju slučajeva im je to bilo dopušteno dozvolom Predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske, moguće je zaključiti pregledom prakse unutar tri godine.

Na taj način je utvrđeno da je u 2002 godini predsjedniku Vrhovnog suda podnijeto 39 zahtjeva za snimanje glavnih rasprava pred Županijskim sudovima, od kojih je prihvaćeno 25, a odbijeno 14, 2003 godine podnesen je 31 zahtjev, prihvaćeno je 14, a odbijeno je 15 takvih zahtjeva, dok je u 2004 godini podnesen ukupno 31 zahtjev od kojeg je 15 prihvaćeno, a odbijeno 16 zahtjeva. Čini se značajnim podatak da je najviše zahtjeva za snimanje glavnih rasprava podneseno u postupcima za kaznena djela ratnih zločina, te da su ti zahtjevi prihvaćeni, s iznimkom u svega dva slučaja, kada nije dozvoljeno snimanje glavne rasprave, no dana je dozvola za snimanje objave presude. Od ostalih kaznenih djela u postupcima u kojima je zatraženo snimanje tehničkim uređajima, zastupljena su kaznena djela ubojstva, teži oblici kaznenih djela zlouporabe opojnih droga, zločinačko udruživanje u počinjenju pojedinih kaznenih djela, dok su u najmanjoj mjeri zastupljeni gospodarski delikti i kaznena djela razbojništva, iako su postupci za ova kaznena djela vrlo brojni i zbog raširenosti pojave, javnost je u velikoj mjeri senzibilizirana opasnošću od takve vrste kriminala. Primijećeno je da je kod spomenutih vrsta kaznenih djela, u najvećoj mjeri Predsjednik Vrhovnog suda nije dao dopuštenje za snimanje glavne rasprave, no u jedanaest postupaka dana je dozvola za snimanje objave presude.

Najviše odbijenih zahtjeva za snimanje glavnih rasprava u spomenute tri godine bilo je za postupke koji su se vodili pred Općinskim sudovima, pa je tako od šesnaest podnesenih zahtjeva u 2002 godini, odbijeno njih jedanaest, u 2003 godini od podnesena tri zahtjeva odbijena su dva, a u 2004 godini od osam podnesenih, odbijeno je šest zahtjeva. Za uočiti je da je dopušteno snimanje kod kaznenog djela prijevare, zločinačkog udruživanja za kaznena djela koja su u nadležnosti općinskog suda, zlouporabe ovlasti, teških djela ugrožavanjem sigurnosti opće opasnom radnjom ili sredstvom i protuzakonito prebacivanje osoba preko državne granice, pa se namjera davanja dopuštenja za snimanje, pa time i dostupnost postupka najširoj javnosti, s obzirom na težinu ovih kaznenih djela i njihovu opću društvenu opasnost, ogleda u svrsi generalne prevencije.

Najmanje zahtjeva za snimanje elektroničkim putem podneseno je za javne sjednice Vrhovnog suda Republike Hrvatske, što je i razumljivo, s obzirom na slikovnu neatraktivnost tog dijela kaznenog postupka i okolnost da se odluka donosi u tajnom vijećanju, a postaje dostupna

javnosti pisanim otpravkom. Međutim, u najvećem broju prihvaćaju se zahtjevi za snimanje javnih sjednica Vrhovnog suda, pa su tako u 2002 godini prihvaćena oba podnesena zahtjeva, u 2003 godini od dvanaest zahtjeva prihvaćeno je deset, a u 2004 godini od jedanaest zahtjeva za snimanje javne sjednice, prihvaćeno je njih devet.

Izostanak prisutnosti elektroničkih medija na ročištima u istražnom postupku, po Zakonu o kaznenom postupku se podrazumijeva, iako nigdje ne postoji načelna i izričita zakonska zabrana, već su u zakonu predviđeni samo slučajevi u kojima istražni sudac obvezuje nazočne na dužnost čuvanja tajne. Tako čl.207 ZKP predviđa da ako to zahtijevaju probitci kaznenog postupka, čuvanja tajne, javnog reda ili razlozi morala, istražni sudac ili službena osoba kojoj je povjereno poduzimanje određene istražne radnje, naložit će osobama koje ispituje ili koje su nazočne istražnim radnjama ili razgledaju spise istrage, da čuvaju kao tajnu određene činjenice ili podatke koje su tom prilikom saznale i upozoriti ih da je odavanje tajne kazneno djelo. Stoga su očito, zbog karaktera samog istražnog postupka, te okolnosti da postupovni zakon izričito ne predviđa mogućnost davanja dozvole za fotografiranje i snimanje elektroničkim napravama i ostalim tehničkim sredstvima u ovom dijelu postupka, odbijena sva tri zahtjeva za snimanje ove faze kaznenog postupka, podnesena u 2002 i 2003 godini.

Temeljno načelo obavještavanja javnosti o sudskim postupcima je komunikacija putem sudskih odluka, koje u pisanom obliku s obrazloženjem stječu pravo javnosti. U omogućavanju potpunog obavještavanja svih zainteresiranih osoba o sudskim odlukama, Vrhovni sud Republike Hrvatske korisnik je projekta Europske unije u kompjuterizaciji sustava objavljivanja sudskih odluka. Delegacija Europske komisije u Republici Hrvatskoj kao predstavnik EU i njihov ugovaratelj Asser Institut iz Nizozemske, dovršili su krajem 2003 godine sve faze projekta koji se sastojao od opremanja sudova potrebnom opremom, a posebno Vrhovnog suda Republike Hrvatske koji je određen za smještaj informacijskog sustava kao i centralna baza podataka. Na taj način, u studenom 2003 godine uspostavljena je baza podataka o sudskim odlukama i izvornih tekstova sudskih odluka Vrhovnog suda koje su donijete u razdoblju od 1993 do 2003 godine i od 1. siječnja 2004 godine nadalje, svaka odluka koju donese Vrhovni sud stavlja se u bazu nazvanu „Sudska praksa“ i priprema za objavljivanje na Internetu na način da im se dodaju indeksi, te zakonsko i pojmovno kazalo. Aplikacija „Sudska praksa“ nalazi se na web stranici Vrhovnog suda i stoga je dostupna svima koji koriste Internet. Cjelovite odluke objavljuju se svakodnevno i do danas je objavljeno na web stranici Vrhovnog suda 67.500 sudskih odluka. Krajnji cilj projekta je, povezivanje u sustav objavljivanja odluka i ostalih većih sudova u Republici Hrvatskoj putem uspostavljanja komunikacijske mreže povezivanjem na Internet, a sustav je instaliran na četiri najveća županijska suda: Županijski sud u Splitu, Rijeci, Osijeku i Zagrebu.

Osnovni cilj sustava objavljivanja sudskih odluka je, da su odluke u svom integralnom izvornom tekstu dostupne javnosti, na način da su navedena imena i prezimena sudaca, no anonimiziraju se osobni podaci stranaka, njihovih branitelja, punomoćnika i zastupnika, oštećenika i svjedoka, radi zaštite njihovog identiteta.

Konačno, u nastojanju što temeljitijem provođenju načela javnosti sudskih postupaka, pri čemu je potrebno inzistirati na što potpunijem i točnom obavještavanju o tijeku postupka pred sudom, uvrježena je praksa da predsjednik suda ili sudac kojeg on ovlasti, daje obavijesti o tijeku postupka za kojeg postoji interes javnosti. Sada je u tijeku uvođenje institucije glasnogovornika, pa se u prijedlogu Zakona o sudovima, koji je u zakonskoj proceduri, navodi da to može biti sudac ili sudski savjetnik određen godišnjim rasporedom poslova, pri čemu je predviđeno da glasnogovornik i predsjednik suda daju obavijesti o radu suda u skladu sa zakonom. U razdoblju do donošenja zakona održavaju se edukacijski seminari za glasnogovornike, pa se tako primjerice u mjesecu travnju 2005 održava Edukacijski seminar koji organizira Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava i Nizozemski helsinški odbor uz financijsku potporu MATRA programa Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Nizozemske.

Na taj način postojat će se kontinuirana spona između sudova i medija, koji prenose informaciju najširoj zainteresiranoj javnosti, pri čemu je moguće ostvariti u većoj mjeri nastojanje, da bude omogućeno pravo javnosti na informaciju, uz istovremenu zakonsku zaštitu ljudskih prava, posebno onih koja se odnose na zaštitu privatnosti svih sudionika u postupku, kada to nije zakonski razlog za tajnost jednog dijela ili tijeka cijelog postupka. Naime, uvođenjem ove institucije jedan dio odgovornosti u odnosu na informaciju, u ocjeni granice između prava na informaciju i zaštite ljudskih prava, preuzima sud i na taj način daje osnovu medijima za određivanje vlastitih parametara u komunikaciji s javnošću.